„Na svoji zemlji"

I.

Revolucionarne spremembe v naši deželi so izročile ljudi vsa kulturna bogastva v roke ljudstva. Slovenski narod, ki je bil vse do osvobodilne vojne brez lastne filmske proizvodnje, je dobil po zmagi tudi svoj film. Dejstvo, o katerem bi v stari Jugoslaviji komaj mogli sanjati, nam takoj postavlja resničnost in tehtnost naših dialektike, ki trde, da je v kulturi — prav tako kot na drugih področjih življenja — mogoče priti do neteza novega samo po revoluciji, po globoki preobrazbi. Vsaka resnična kultura je v določenem zgodovinskem okviru revolucionarna. Zgledov za to nam v slovenski zgodovini ne primanjkuje. Najnovejši dokaz za to nam je rojstvo slovenskega umetniškega filma. Dan njegovega prvega predvajanja — 21. november 1948 — bo zato ostal kot prelomni datum v zgodovini slovenske kulture.

Pisatelj Ciril Kosmač

Slovenci stopamo sorazmerno pomno med narode z lastno filmsko proizvodnjo. Predvojna proizvodnja ne zasluži tega imena. Po osvoboditvi, ki je pomenila samo del naše revolucije, je povedla Partija naše ljudstvo v bitko za obnovo, za izgradnjo države, za petletni plan, za socializem. Prvi slovenski umetniški film je zato eden izmed velikih uspehov v naši bitki za socializem, ker hkrati z drugimi uspehi — gradnjami novih cest, železnic, hidrocentral in naselij — prepričljivo govori, da smo na pravi poti in da je graditev socializma v naši deželi stvarnost. Pojav prvega slovenskega filma kot posledica družbenih in ekonomskih sprememb pri nas je lep uspeh naše bitke za socializem, katere del bijemo tudi v kulturi. Kot tak je film »Na svoji zemlji« ne samo kulturen, marveč tudi družben in političen dogodek prve vrste. S slovenskim filmom se pričenja nova doba slovenske kulture, ki bo postala tako delavsko množična. Saj nas Lenin uči: Izmed vseh umetnosti je za nas najvažnejši film. Naše partijsko in državno vodstvo je pravilno ocenilo vlogo filma in njegov pomen za politično in kulturno preobrazbo našega ljudstva.

Film v novi Jugoslaviji je orožje v rokah ljudstva. Če hočemo, da bo to orožje udarno, morajo biti filmi idejno zdravi, življenjsko resnični, prepričljivi in umetniški. Vseh teh zahtev kajpak ni lahko uresničiti, vendar brez njih ni dobrega filma. Doslej smo videli pet umetniških filmov jugoslovanske proizvodnje. Ti filmi so: »Slavica«, »To ljudstvo bo živelo«, »Nesmrtna mladost«, »Življenje je naše« in »Sofka«. Slovenski film »Na svoji zemlji« je torej po zapovrstnem redu šesti umetniški film jugoslovanske proizvodnje. Če popolnoma na kratko pregledamo dosedanjo filmsko žetev, lahko rečemo, da sta nas zadovoljila samo dva filma, in sicer »Slavica« ter »To ljudstvo bo živelo«. Medtem ko »Sofke« v Ljubljani še nismo videli, lahko za oba preostala filma («Nesmrtna mladost« in »Življenje je naše«) postavimo trditev, da sta v manjši meri uspela, zlasti kar zadeva umetniško plat. Pri omenjenih dveh filmih ne morem mimo opombe, da za dober umetniški film ne zadošča zgolj sodobna, v naprednem duhu napisana zgodba. Film mora ljudi prepričati, podati jim mora nevsiljivo resnico o življenju, zato pa mora biti njegova umetniška sila neodoljiva. Gotovo je, da sta omenjena filma žela slabši uspeh predvsem zaradi pomanjkljivega scenarija in režije.

II.

Za prvi slovenski umetniški film je napisal scenarij pisatelj Ciril Kosmač. Slovenski film je nastal brez lastne tradicije, nekateri objektivni pogoji niso bili najugodnejši (pomanjkanje steljevj) in tudi slovenski scenarist ni imel predhodnika. Pisatelj sam je v razgovoru dejal: Bili smo vsi začetniki, od prvega do zadnjega. Da si je scenarist izbral za snov osvobodilni boj našega ljudstva, je umljivo, ker nam je tem ta snov najbližja, po svoji razsežnosti, tehtnosti in težini, po obliki gradiva pa kar sama kliče umetniške obdelave. Kosmač je dobil na Tolminskem ter je na primeru osvobodilne borbe v primorski vasi Kostanjci pokazal borbo vsega primorskega in ostalega slovenskega ljudstva za osvoboditev. Deloma je uporabil motiv, znan že iz njegove novele »Očka Orel«, ki spada hkrati med najboljše literarne podobe narodno osvobodilne borbe. Kot pravi avtor, je bil tudi sam začetnik v pisanju scenarija, zato je ta mnogokrat dopustil spremembe celo pred samim dotvijanjem prizorov, kar je pri pisanju filmu umljivo in le redko. Danes lahko trdimo, da je kljub vsemu vsaj po zaslugi scenarija dotvil prvi slovenski film tak prelomen uspeh. V filmu se pojavi glavnih oseb očka Orla, njegove žene in vnuka Orlica, poleg partizanskih borcev Sove, Staneta in Tilidice, poleg Dragarice in Drejca odvija vrsta drobnih usod, ki jih objema časovni okvir od zadnjih dni pred Mussolinijevim padcem do osvoboditve Trsta.

Ne da bi se spuščal v vsebinske podrobnosti Kosmačevega scenarija, lahko ponovim, da sama idejna zasnova, četudi je pravilna, ne more rešiti umetniške vrednosti filma. To se je očitno pokazalo pri filmih »Nesmrtna mladost« in »Življenje je naše«. Kosmačev scenarij pa v nasprotju z omenjenima nima le dobrih idejnih zasnov, marveč tudi po svoji umetniški vrednosti prekaša vse dosedanje naše filmske scenarije. Predvsem je treba poudariti, da v Kosmačevem scenariju ni nobenih šablonskih deklamacij in političnih govorov, vendar je ves film izredno političen in, kot pravimo, na liniji. Iz tega je jasno, da ima lahko film silen politični učinek brez vsiljeno nametanih propagandnih gesel. Kot za vsako umetnost, velja zlasti za film, da mora biti politična misel v njem tako rekoč neopazna, nevsiljiva, nekričava, pa vendar prepričljiva. Kosmačev scenarij sploh ne pozna besede »propaganda«, vsa njegova sila izvira iz dejanja samega in ne hlasta za puhlicami, ki nič ne povedo. Zato je jasno, da je film »Na svoji zemlji« najmočnejše delo, kar smo jih doslej dobili o veliki dobi naše zgodovine. To je propaganda za našo stvar, za našo svobodo, za bratstvo in enotnost naših narodov, za svoboden Trst itd. Filmska zgodba sicer ni napisana po strogih pravilih filmske dramaturgije, ker ji je obliko narekoval tudi zgodovinski in časovni okvir, vendar vsebuje celo kopico dramatičnih prizorov, ki globoko vplivajo na slehernega gledalca. Od stvari in dejstev, ki odlikujejo Kosmačevo delo, bi zlasti omenil čudovito povezanost narodno osvobodilne vojske in primorskega ljudstva. Gledalec res ne ve, kje se neha civilist in kje se začne vojska. Ta povezanost je globoka in spontana ter do skrajnosti prepričljiva. Skozi ves film tudi lepo spremljamo rast naše Jugoslovanske armade — od prvih četic v primorskih gozdovih, do mogočne vojske, ki s tanki prodira proti Trstu. Globoka človeška nota se izraža v mnogih prizorih, ki jih je navdihnil scenarij. Tu vidimo bratsko pomoč Italijanom ob kapitulaciji, tu je prvič umetniško in s finim občutkom prikazan problem materinstva v partizanih itd. Mimogrede spremljamo še enkrat veliko osvobodilno borbo naših narodov, kočevski zbor, osvoboditev Beograda, Trsta. Tu je nevsiljivo in globoko podan klic naše Partije vsem aktivistom, ki govore iz ust očka Orla: »Ljudi moramo pridobivati.« Tudi zasluga scenarija je, da so Nemci in Italijani v filmu prikazani objektivno, brez karikiranja. Zlasti se mi zdi pravilno, da Nemci govore nemško, Italijani pa italijansko. Nikjer ni šablonskih karakterjev, v Kosmačevem delu so živi ljudje. Dialogi v scenariju so sočni in naravni, zgoščeni in jedrnati, odtod tudi njihova prepričljivost. Menim, da se pri takih dialogih ni bilo težko odločiti za način govora igralcev. Dejstvo, da je režiser izbral knjižno slovenščino kot osnovni način govora »naših filmskih igralcev, je treba pozdraviti. Slovenska narečja so nastajala sicer tudi po naravnem razvoju, imajo pa nekatera vendarle mnogo tujega, vsiljenega, zaradi zgodovinske razkosanosti slovenskega naroda nastalega elementa. Slovenski film bodo gledali stotisoči Slovencev, njegova popularnost bo znatno prekosila vsako knjižno izdajo, celo pa vsako gledališko predstavo; zato je pravilno, da bo s platna zvenela čista, naravna in nepotvorjena slovenska govorica, ob kateri se bodo učile slovenske množice.

III.

Igralski liki, ki so jih ustvarili prvi slovenski filmski igralci, so po svoji realistični podobi taki, da bodo dolgo ostali v spominu in zavesti naših sama snov oblikovala igralce in njihovo igro in jim nudila bogate pobude. Kljub temu pa niso njihove zasluge zato nič manjše. V filmu »Na svoji zemlji« vidimo celo galerijo velikih in malih junakov, ki nas ne ganejo samo, temveč nas tudi umetniško prepričajo.

Najzrelejši, najpristnejši lik nam je dal Lojze Potokar kot stric Sova. Ustvaril je umetniško podobo slovenskega partizana, ki bo ostala trajna lastnina našega ljudstva. Lahko rečem, da bo pod podobo strica Sove živel med slovenskim ljudstvom partizan iz narodno osvobodilne borbe. Potokar je v tem filmu dokazal, da je igralec, ki zna z najskromnejšimi sredstvi izraziti globoka doživetja. Njegov zdravi humor, življenjski optimizem in topla človečnost v filmu živijo. Stane Sever kot Drejc je prav tako lik, ki se globoko dojmi gledalcev. Njegova notranja borba za poštenje in njegova zmaga nad samim seboj, njegov odpor proti »politiki« in njegov razvoj je psihološko dobro utemeljen. Drejčev odnos do Tildice in njuna ljubezen sodita med lepe igralske stvaritve. Očka Orla igra slovenski igralec iz Sarajeva Miro Kopač. On in še posebno njegova žena Obrekarica (Avgusta Danilova) sta v tem filmu igralski podobi velikega formata. Ta dva slovenska človeka ne igrata, ampak živita. Ničče, ki je gledal ali bo gledal film »Na naši zemlji«, ne bo pozabil prizora, ko pravi Obrekarica očku Orlu: »Sedem otrok sva imela... sedaj pa še tega pošiljaš v vojsko« in ji očka Orel odvrne: »Ana, to je pa naša vojska!« Partizanskega komisarja Staneta igra Franc Presetnik. Njegov komisar je ne samo igralsko dovršen, temveč tudi ves človeški: do skrajnosti požrtvovalen junak, ki nikdar ne obupuje, ki dviga in hrabri utrujene partizane, ki ne je, da bi imeli njegovi partizani dovolj. Tildico, Stanetovo sestro, igra Stefka Drolčeva iz tržaškega gledališča; to je prava partizanka, gibčna in odločna, pa spet nežna in tiha, zlasti v tistem lepem prizoru, ki razodene Drejcu: »Zdaj nisva več sama.«

Poročevalec in kritik bosta pri prvem slovenskem filmu večkrat v zadregi, zlasti tedaj, ko bosta ocenjevala igro posameznih igralcev. Dejstvo je, da je ves igralski kolektiv vigran in skladen, skratka, prepričujoč. Naši igralci, tudi tisti, ki sodelujejo v manj vidnih vlogah, so svojo nalogo dobro izpolnili. Od večjih vlog naj vsaj na kratko omenim še naslednje:

Mileva Zakrajškova je kot mati komisarja Staneta ustvarila tako prepričljiv in ponosen lik borbene slovenske matere, da jo ima gledalec neprenehoma pred očmi, ko že zapusti dvorano. Angela Rakarjeva je podala plastično podobo bogate gruntarice Dragarice. Njena vloga v filmu sicer ni »hvaležna«, saj je morala prikazati slab značaj. Njena igra je bistveno pripomogla k temu, da pred nami še bolj zrase Drejc, ki se dvigne iz njenega mišljenja in čustvovanja. Tudi najmlajša igralca — Nančika (Majda Potokarjeva) in zlasti Boris — Orlič (Boris Sešek) sta poleg drugih odločilno prispevala k uspehu prvega slovenskega filma. Franc Kumer je kot esesovec Kupschera podal realistično figuro okupatorja, hladnega in grozotnega krvnika, ki mu je umor in požiganje poklic. Kljub temu, da je njegova vloga le obrobna, je ena najmočnejših.

V manjših vlogah z uspehom sodelujejo še naslednji: Jože Zupan kot komandant partizanov, Gabriel Vajt kot gostilničar Moj Jezus, Jule Vizjak kot italijanski komisar Bichi, Metka Bučarjeva kot Travnikarica, Tone Eržen kot Tone, Andrej Kurent kot Peter, Stane Starešinič kot partizanski kurir Draglč, Ivan Grašič kot talec Okroglčar, Vasja Ocvirk in Aleksander Valič kot domobranca, Jože Gale kot komandant korpusa, Ivan Jerman kot komisar korpusa, Milan Jurič kot načelnik štaba, Oskar Kjuder kot »kulturnik«, Vladimir Demšar kot Tržačan Giusto, Veno Pilon kot partizanski kuhar in Ivan Belec kot mitraljezec.

Režiser France Štiglic

Snemalec Ivan Marinček

IV.

Prvi slovenski film je zrežiral mladi režiser France Štiglic. Zrežirati prvi slovenski film je bila gotovo težka, toda lepa naloga. Štigličeva režija je realistična, z velikim smislom za objektivno podajanje. Taka režija se kaj poda delu, ki ni samo zgodba, temveč v nekem smislu tudi poročilo. Dejstvo, da niti iz Nemcev niti iz Italijanov ali belogardistov ni napravil karikatur, je dalo filmu pečat dokumentarnosti. Močna literarna podloga je zahtevala od režije čim skrbnejše obdelave. V scenariju, ki je kot Kosmačev poln dramatičnih vozlov, notranje lepote, tragike in junaštva, je imel režiser veliko priložnosti za uveljavljanje svojega ustvarjalnega datu. Lahko rečemo, da mu je to tudi uspelo. Močne so skupinske scene, n. pr. tista na vaškem trgu tik pred ustreltvijo talcev in še mnoge druge, ki jih je ustvarila režija. Dejstvo, da so režiserju uspeli množični prizori (zaključne borbe za Trst), govori, da je dober interpret, ki zna tudi v delikatnih prizorih (kot je n. pr. počitek utrujenih partizanov v zimskem gozdu) najti pravo mero.

Snemalec Ivan Marinček je s snemanjem prvega slovenskega filma opravil pomembno delo. Njegovi posnetki so kompozicijsko in tehnično uspeli in jih lahko štejemo med najboljše v Jugoslaviji in jih tudi lahko postavimo ob stran s tujo filmsko proizvodnjo. Vendar bi z večjo iznajdljivostjo lahko bolj razgibal nekatere prizore, ki so ostali preveč statični. Glasba Marijana Kozine ilustrira veličastno epopejo iz naše osvobodilne borbe. Po uvodnem »maestosu« daje vseskozi scenaristovi in režiserjevi zamisli topel poudarek. Mnenja sem, da bi se bilo treba k delu snemalca in skladatelja povrniti z obširnejšim strokovnim poročilom.

Na koncu naj vsaj omenim tiste sodelavce, ki so s svojim tehničnim delom ustvarjali prvi slovenski film. Drugi režiser je bil Jože Gale, scenografa Boris Kobe in Tone Mlakar. Film je opremil Veno Pilon, zvočni mojster je bil Rudi Omota, čigar zasluga je v tem, da je prvi slovenski film po svojem zvoku na mednarodni višini. Montažo je oskrbel Ivan Marinček, maske je zasnovala Mara Kraljeva, tajnica snemanja je bila Vera Blančeva, pomočnika snemalca pa Ivan Belec in Srečko Pavlovčič. Pomočnik zvočnega mojstra je bil Franc Kham, scene je zgradil Ludvik Tončič, fotografi pri snemanju je bil Erminio del Fabbro, vojaški svetovalec Čoči Michielli in direktor filma Ivan Jerman. Pri ustvarjanju filma je sodeloval še orkester Slovenske filharmonije pod vodstvom dirigenta Jakova Cipcija.

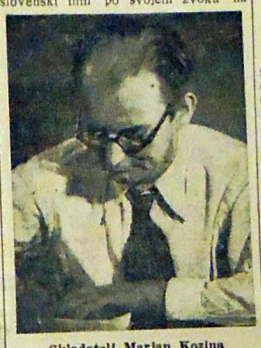

Skladatelj Marjan Kozina

Film »Na naši zemlji« je plod dolgotrajnega dela cele vrste slovenskih umetnikov, igralcev in tehničnega osebja. Navzlic nekaterim skoraj nelogičnim pomanjkljivostim, ki so pri prvem filmu umljive, ga lahko označimo kot vrhunski uspeh dosedanje jugoslovanske filmske proizvodnje. To proizvodnjo je omogočila šele nova Jugoslavija, kar ponovno poudarjam. Tudi slovenski film je mogel nastati le v takšni, svobodni, ljudski Jugoslaviji, ki je sprostila nevidene, skorajda neslutene ustvarjalne sile množic na vseh področjih dejavnosti in tudi v kulturi. Prvi slovenski film je tako tudi neposreden sad naše kulturne revolucije, ki sicer še ni končana, a vendarle dan na dan osvobaja našega človeka. Film »Na naši zemlji« je veliki umetniški dokument našega osvobodilnega boja, izraz naše velike zmage in vere v bodočnost, spomenik našim talcem in drugim neznanim junakom, delo, ki izraža mogočno silo prebujenega slovenskega ljudstva, moč in ponos našega skupnega, kolektivnega srca.

France Novšak

Ob rojstvu slovenskega filma

V Postojni gradijo dijaški dom

Sedanji prostori za dijaški dom so v bivši stanovanjski zgradbi »INCISa, ki je bila med vojno hudo poškodovana, toda OLO Postojna se je kmalu po osvoboditvi lotil obnove te stavbe in so se vselili vanjo dijaki že l. 1946. Prej so stanovali v prostorih sedanje pošte in v prostorih, kjer sta danes poverjeništvo za finance in katastrska uprava. Danes je uspelo ljudski oblasti nuditi naši dijaški mladini skupno streho in vse potrebne prostore, v katerih imajo vsi ugodnosti, kakor so jih imeli takoj po osvoboditvi.

Ker se šolstvo vedno bolj razvija, je OLO začel graditi nov dom, ki bo nudil streho 250 dijakom, dočim jih stanuje v sedanjih prostorih le 181.

Prostor za dom so izbrali pri gozdičku poleg mesta. Graditi je začelo okrajno podjetje »Zidgrad« v prvi polovici letošnjega leta. Pri gradnji so sodelovali člani raznih sindikalnih podružnic in opravili 1852 ur prostovoljnega dela. Sedaj grade prvi oddelek stavbe, ki bo še letos pod streho.

Graje vredno je, da se Postojnanci udeležujejo v tako majhnem številu prostovoljnega dela. Celo dijaki samo premalo sodelujejo. Vsak dijak in dijakinja bi v enem mesecu lahko opravila vsaj po 3 ure prostovoljnega dela.

Na gradbišču dijaškega doma v Postojni